

JAN ROTMANS

EN MISCHA VERHEIJDEN

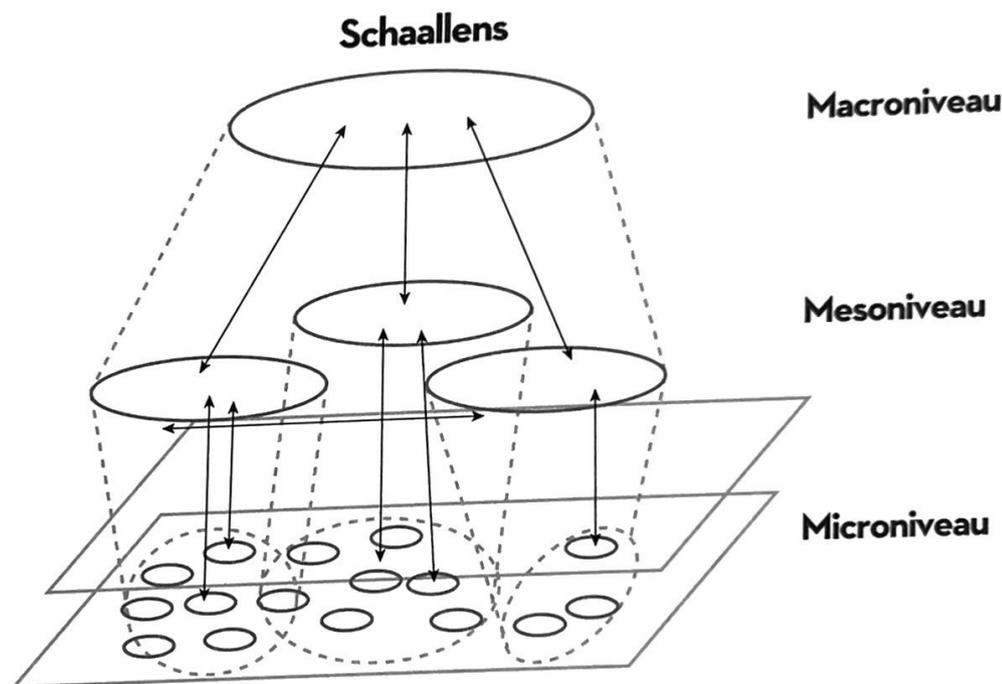
OMARM DE CHAOS

DE GEUS

Transities duren lang, omdat je mensen niet kunt dwingen anders te gaan denken en handelen. Dat is een proces van verinnerlijking, en dat geldt ook op systeemniveau. Maar op het moment dat de onderstroom manifest wordt, is er geen weg meer terug. Als je eenmaal anders gaat kijken en voelen, is dat onomkeerbaar. Dan kan een doorbraak plaatsvinden. Leer daarom de schoonheid van chaos te zien. Leer van chaos te houden. Accepteer dat het geen probleem is, maar dat het prachtig toont in welke fase we zitten. Op dit punt in de tijd – daarom noem ik het een kantelpunt – is de transitie onomkeerbaar en breek je door. Dat kan dus nog alle kanten opgaan, maar je kan niet meer terug.

Schaallens

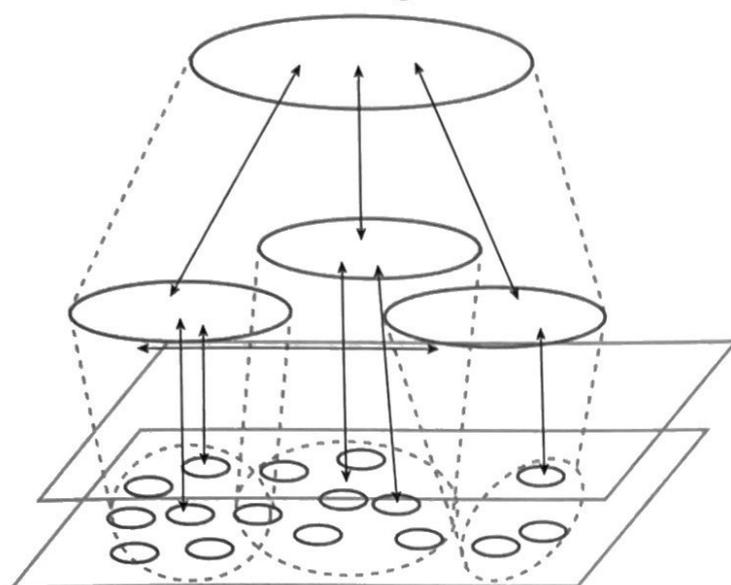
Bij de schaallens onderscheiden we drie schaalniveaus: macro-, meso- en microniveau.

Op elk schaalniveau zien we dat er trends en ontwikkelingen zijn die de transitie beïnvloeden en versnellen (+) of vertragen (-).

Als we naar de energietransitie kijken zie je op macroniveau dat continenten, maar ook afzonderlijke landen, energie-onafhankelijk willen worden. Klimaatverandering en geopolitieke spanningen vergroten de

Schaallens energietransitie

Macroniveau

- + energie autonomie
- overvloed fossiele brandstoffen
- + geopolitieke spanningen
- + klimaatverandering

Mesoniveau

- + het akkoord van Parijs
- Europees energiebeleid
- TTIP handelsverdrag
- wet- en regelgeving

Microniveau

- + zonne- en windenergie
- + decentralisatie energie productie
- + energie-entrepreneurs
- + lokale energiecoöperaties

urgentie: je wilt niet te lang meer van olie en gas afhankelijk zijn. Aan de andere kant, en dat is dan een minpunt in de schaalens, is er nog een overvloed aan fossiele brandstoffen. Er zit bijvoorbeeld voor nog zeker honderd jaar olie in de grond.

Op microniveau heb je een overvloed aan doorbraaktechnologieën en -ideeën. Zo zijn zon- en windenergie alomtegenwoordig. Die technologieën maken een beweging van onderop mogelijk en je ziet dan ook dat burgers zich verenigen in lokale energiecoöperaties. Nederland telt daar inmiddels al zo'n 650 van. In bijna iedere gemeente in Nederland zijn nu één of meerdere lokale energiecoöperaties te vinden. Hierdoor zien energie-entrepreneurs ook businesskansen en worden start-ups rond duurzame energie opgericht, wat leidt tot decentralisering van de energieproductie.

Het mesoniveau vormt de buffer tussen de trage dynamiek van het macroniveau en de snelle dynamiek van het microniveau, en zorgt doorgaans voor traagheid en weerstand. Het is de bestaande orde die voor een groot deel de gevestigde belangen van het bestaande regime – de dominante structuur, cultuur en werkwijzen – behartigt via financiering, wet- en regelgeving en handelsverdragen. Wet- en regelgeving loopt altijd achter de actualiteit aan, en is vrijwel altijd vooral beschermend bedoeld in het voordeel van het huidige regime. Op dit moment

is dat nog het fossiele energie-regime. Zo heeft Shell jarenlang mede het energiebeleid in Nederland bepaald. Het klimaatakkoord van Parijs in 2015 en het *Fit for 55*-plan van de EU vormen voor de energietransitie op mesoniveau wel een positieve doorbraak.

De niches op microniveau willen macht ontwikkelen en het bestaande regime overnemen. Op het moment dat zij het regime zijn geworden en duurzame energie dominant is, komen er op microniveau weer nieuwe niches op die zich afzetten tegen het regime. Dan gaan de huidige duurzame energie-initiatieven op microniveau, die dan tot de gevestigde orde behoren en multinationals zijn geworden, zich verzetten tegen de dan opkomende circulaire initiatieven, die zeggen dat zonnepanelen helemaal niet duurzaam zijn omdat er te veel silicium in zit en dat we windmolens moeten afbreken omdat er te veel neodymium in zit. Dit is de evolutionaire ontwikkeling van een transitie. Het is een machtswisseling, waarbij de opkomende macht op zeker moment de gevestigde macht wordt en zich vervolgens verzet tegen de nieuwe opkomende macht. Het is dus te simpel om te spreken van *the good guys and the bad guys*.

De schaallens geeft aan dat als de ontwikkelingen op verschillende schaalniveaus elkaar versterken in dezelfde richting, een transitie in een versnelling komt. De kunst daarbij is om de onderliggende patronen te herkennen, zoals bottom-up- of top-downpatronen, of een mengvorm. Het spelen met schaalniveaus en met onderliggende patronen maakt het voor mij ook na meer dan vijfendertig jaar nog steeds boeiend om hiermee bezig te zijn.

Sturingslens

Transities verlopen grillig, zijn complex en gaan gepaard met veel onzekerheid. Dat maakt mensen onrustig: mensen willen grip krijgen om invloed te kunnen uitoefenen en een situatie te controleren. Denk maar aan de coronacrisis. Maar die controle heb je niet bij transities: een transitie laat zich niet managen. Ook als je niets doet, ontwikkelt een complex systeem zich. Niets doen leidt dus ook tot dynamiek, omdat een complex systeem zich samen met andere systemen ontwikkelt. Dat noemen we zelforganisatie: het vermogen van een complex systeem om